LIBRIS | We know books

Coordonator:
Larisa Ileana CASANGIU

Autori:
Coralia CHENDRU
Larisa Ileana CASANGIU
Tatiana BARBAROȘ

PERSPECTIVE ASUPRA VERSIUNILOR POVEȘTILOR ȘI BASMELOR CONSACRATE

PRO UNIVERSITARIA 2021
BUCUREȘTI

LIBRIS | We know books

CUPRINS

ABREVIERI 9

TABELE ȘI FIGURI 11

PREFAȚĂ 13

CAPITOLUL I

Trăsături dezirabile ale operelor subsumabile literaturii pentru copii 17

CAPITOLUL II

Accesibilizarea și actualizarea operelor pentru copii. Importanță și strategii de realizare 47

II.1. Tehnici clasice/tradiționale de accesibilizare a operelor literare 47

II.2. Actualizarea operelor pentru copii prin revizuire, adaptare sau rescriere 52

II.3. Cei trei purcelușI 57

II.3.1. Cei trei purcelușI. Versiunea lui James Orchard Halliwell 58

II.3.2. Versiunea Disney (Cei trei purcelușI) 59

II.3.3. Versiunea lui Jon Scieska 60

II.3.4. Versiunea lui Eugene Trivias 61

II.3.5. Versiunea lui Serghei Mihalkov 64

II.4. Scufița Roșie 66

II.4.1. Scufița Roșie. Varianta lui Perrault 68

LIBRIS | We know books

II.4.2. Scufița Roșie. Varianta Fraților Grimm 71
II.4.3. Scufița Roșie. Varianta contemporană 78
II.5. Capra cu trei iezi. Versiunea lui Ion Creangă 79
II.5.1. Capra cu trei iezi, în exegeza critică 83
II.5.2. Capra cu trei iezi. Versiunea Fraților Grimm 90

CAPITOLUL III

Cercetare experimentală privind utilizarea poveștilor consacrate și a versiunilor noi ale acestora, apărute spre facilitarea receptării de către preșcolar 93
III.1. Coordonate generale ale cercetării 93

CAPITOLUL IV

Poveștile, din perspectivă psihologică 125

Capitolul V

O perspectivă filologică și integratoare asupra versiunilor moderne ale poveștilor/ basmelor consacrate 138
V.1. Despre valențele poveștii 138
V.2. Reflecții asupra utilizării versiunilor poveștilor 141

CONCLUZII 154
BIBLIOGRAFIE 162
APRECIERI CRITICE 174
DESPRE AUTOARE 177

ABREVIERI

Ed. – Editura
f.a. – fără precizarea anului
p. – pagina
pp. – pagini(le)

LIBRIS | We know books

TABELE ŞI FIGURI

Tabel III.1. *Subiecţii cercetării* 95
Tabel III.2. *Calendarul activităţilor de cercetare* 99

Fig. III. 1. – *Histograma subiecţilor cercetării în funcţie de vârstă şi experienţa didactică* 97
Fig. III. 2. – *Histograma subiecţilor cercetării în funcţie de studiile absolvite* 98
Fig. III. 3. – *Histograma răspunsurilor subiecţilor cercetării privind rolul poveştilor în activitatea cu preşcolarii* 105
Fig. III. 4. – *Histograma răspunsurilor subiecţilor cercetării privind tipul versiunilor poveştilor utilizate în activitatea cu preşcolarii* 111
Fig. III. 5. – *Reprezentarea grafică a distribuţiei răspunsurilor subiecţilor cercetării privind reacţiile negative ale preşcolarilor faţă de utilizarea unor variante originale ale poveştilor* 116
Fig. III. 6. – *Reprezentarea grafică a distribuţiei răspunsurilor subiecţilor cercetării privind reacţia lor faţă de cunoaşterea, de către preşcolari, a unor variante originale ale poveştilor* 121

LIBRIS We know books

Cel de-al treilea capitol cuprinde designul cercetării experimentale întreprinse privind facilitatea receptării noilor versiuni ale poveștilor consacrate, pentru preșcolar, și situația concretă privind utilizarea poveștilor în versiunea lor consacrată sau modernă.

Cel de-al patrulea capitol prezintă viziunea unui psiholog practician cu multiple formări de specialitate și, totodată, formator de formatori – cadru didactic universitar (Tatiana Barbaroș).

Traducerea din limba rusă a fost realizată tot de Tatiana Barbaroș.

Ultimul capitol redă o perspectivă a subsemnatei, filolog și didactician, perspectivă care se dorește integratoare, rod al unei experiențe în învățământ de un sfert de veac, a numeroaselor studii citite și realizate, a peste 200 de inspecții efectuate în învățământul preșcolar și primar, a mult mai multor asistențe la practica pedagogică (începând din anul 1998), dar și experienței materne, deloc de neglijat.

Lucrarea precizează sursele bibliografice consultate și utilizate.

Larisa Ileana Casangiu

CAPITOLUL I

TRĂSĂTURI DEZIRABILE ALE OPERELOR SUBSUMABILE LITERATURII PENTRU COPII

Copilăria este un tărâm de basm la ușa căreia nu ar trebui niciodată să încetăm să batem. Teme și motive literare, personaje, fapte, situații și întâmplări respiră laolaltă prin porii fiecărei pagini zugrăvite de vârful peniței scriitorului. Ca premisă a maturității, copilăria sau „vârsta de aur" reprezintă un adevărat univers creat, o scenă pe care imposibilul devine posibil, imaginarul devine realitate.

În conformitate cu etapele de dezvoltare propuse de Piaget, copilul preșcolar se află în stadiul preoperațional. Principala caracteristică a gândirii sale este *intuitivitatea*, adică preșcolarul poate gândi ceea ce percepe, dar gândirea lui nu merge mai departe de reprezentarea elementului perceput[1]. Preconceptele câștigă în generalizare și precizie pentru că se sprijină pe o experiență perceptivă mai bogată. Comunicarea cu cei din jur întărește forța lor integratoare. Numită și „gândire imagistică", aceasta dispune doar de preoperații și scheme preoperatorii care se reduc practic la niște intuiții articulate, la niște echilibrări succesive rezultate din centrări perceptive succesive[2]. Această etapă include copiii cu vârsta cuprinsă între doi și șapte ani și se

[1] Osterrieth, 1976, apud Crețu, 2009, p. 143.
[2] Sălceanu, 2015, p. 173.

LIBRIS | We know books

caracterizează prin dezvoltarea abilității de a raționa, cu toate că se bazează mai mult pe cazuri concrete decât pe raționamente inductive sau deductive[3]. Pe de altă parte, Garibay (2008) exprimă faptul că preșcolarii sunt ființe unice cu propriile lor moduri de gândire, învățare, exprimare și sentimente, cu propriile caracteristici fizice, psihologice și sociale, care se dezvoltă treptat, prin interacțiunea pe care copilul o are cu mediul. Prin urmare, potrivit Ministerului Educației Publice[4], „Dezvoltarea și învățarea copilului au un caracter integral și dinamic" și se bazează pe interacțiunea factorilor interni și externi: biologici, psihologici, sociali și culturali, factori care influențează în mod direct copilul, abilitățile lor sociale, afective, lingvistice, fizice și motrice, prin urmare este necesar să subliniem că fiecare dintre aceste domenii va fi dezvoltat simultan cu activitățile pe care copiii le desfășoară.

În această perioadă, este bine să se țină seama de câteva caracteristici esențiale ale gândirii copiilor. Egocentrismul – copilul crede că părerile, sentimentele, dorințele sale sunt singurele posibile, nu înțelege că alții pot avea alte păreri, sentimente, alte puncte de vedere. Opusul egocentrismului este capacitatea de descentrare, adică de a înțelege o problemă și dintr-un alt punct de vedere[5]. Sincretismul-copilul percepe o imagine în mod global sau înțelege ceea ce i se spune într-un mod confuz, fără să sesizeze corect relațiile dintre întreg și elemente. Animismul sau antropomorfismul face să se creadă că obiectele sau lucrurile sunt însuflețite. De asemenea, el crede că „adulții există pentru a ne îngriji, animalele pentru a ne face servicii,

[3] Albornoz, 2008.
[4] *Programul de educație preșcolară*, 2004, p. 47.
[5] Idem.

stelele pentru a ne da lumină, plantele pentru a ne hrăni, ploaia pentru a face să înflorească grădinile,..."[6].

O altă limitare a gândirii preoperaționale a copilului este incapacitatea de a distinge aparența de realitate. Un studiu[7] presupunea prezentarea a două pisici, din care una avea o mască realistă de câine. Gândirea lor, centrată doar pe anumite aspecte, i-a făcut să ia în considerare doar trăsăturile perceptuale actuale ale „câinelui". Abia la sfârșitul perioadei preoperaționale, copiii de 5-6 ani și-au dat seama că era vorba tot despre o pisică ce doar părea a fi câine.

Studiile despre deosebirea fanteziei de realitate sunt sintetizate după Papalia[8].

- între 18 luni și 3 ani, copiii învață să diferențieze evenimentele reale de cele imaginate;
- copiii de 3 ani cunosc diferența între un câine real și unul din vis;
- pot să se prefacă și își dau seama când altcineva se preface;
- la 3 ani știu deja că prefacerea este intenționată;
- când se pun întrebări copiilor despre obiectele imaginare, e greu de știut dacă aceștia dau răspunsuri serioase sau continuă să se prefacă;
- gândirea magică nu decurge din confuzia dintre fantezie și realitate, ci ea este o modalitate de a explica evenimentele pentru care copiii nu au suficiente informații ca să ofere explicații realiste;
- ca și adulții, copiii sunt în general conștienți de caracterul magic al personajelor imaginare, dar sunt mai dispuși să ia în calcul posibilitatea ca acestea să fie reale.

[6] Piaget, 1982.
[7] DeVries, 1969, apud Harwood et al., 2010, p. 300.
[8] Papalia, 2010, p. 25.

LIBRIS | We know books

Jean Chateau[9] stabilește opoziția dintre real și imaginar în funcție de atașarea proiectului sau a retrăirii de o ipoteză sau de o ficțiune. El deosebește astfel un imaginar real de un imaginar fictiv propriu-zis, trăit mintal, în virtutea dorinței de reprezentare a ceea ce realitatea nu poate fi. În imaginarul infantil, posibil prin limbaj și mai ales prin contactul cu povestirile spuse de alții, realiste sau fictive, distincțiile sunt, însă, altele: pe de o parte, copilul se lovește de imposibilități reale pentru el, dar nu și împotriva legilor obiective și pe care el le soluționează compensatoriu prin integrarea imaginarului; pe de altă parte, el concepe ca posibilități ale realului obiectiv situații incompatibile cu acesta, dar care pentru el sunt reale sau realizabile, fără intenție de ficțiune. Sau, cum arată Paul Guillaume (1925), imaginarul apare ca urmare a felului cum numai puiul de om știe să imite, mai întâi în acțiune directă, apoi în acțiune interiorizată verbal.

Privind copilul în ontogeneza lui, nu se poate vorbi despre o carte accesibilă acestuia până la vârsta de 3 ani. Cu toate acestea, ei aud cântece de leagăn, scurte povești rostite de mamă. Își face apariția apoi în viața copilului *cartea cu poze*, unde apar diverse imagini cu animale, plante, personaje din desene animate pe care el le observă și începe să facă diverse asociații, recunoaște personajele, precizează numele, dar încă nu se poate vorbi despre literatură în adevăratul sens al cuvântului. Urmează *cărțile de colorat* care, de asemenea, au valențe extraordinare în ceea ce privește evoluția lingvistică a copilului de trei ani. Orice carte de colorat cu imagini poate fi un motiv de comunicare. Copilul poate povesti ceea ce vede, se poate crea un dialog între el și mamă, astfel va căpăta încredere în exprimarea propriului punct de vedere, ceea

[9] apud Bratu, 1977, p. 14.

ce va duce, în mod cert, la dezvoltarea abilității de a gândi critic. Este vorba de o gândire imagistică, ce dispune doar de preoperații și de scheme preoperatorii care se reduc practic la niște intuiții articulate, la niște echilibrări succesive rezultate din centrări perceptive succesive[10]. Orice carte oferită copilului la această vârstă este, după cum bine afirma Durand[11], specialist în literatura pentru copii, „un complex obiect afectiv, sprijin pentru expresia verbală a reprezentării." Copilul căruia i se citește sau i se spun povești, chiar de la o vârstă fragedă, chiar dinainte de constituirea limbajului, se atașează afectiv de incantația poetică a limbajului și se obișnuiește să fie atent la ordinea sonorităților organizate[12].

Dezvoltarea intelectuală a copiilor preșcolari este caracterizată prin apariția simbolului. Acum, pot fi percepute cel mai clar diferențele dintre gândirea adulților și cea a copiilor. Este perioada în care se dezvoltă limbajul și Piaget crede că utilizarea limbajului de către copil demonstrează o reducere treptată a egocentrismului. În acest stadiu, este esențial să înțelegem modul în care gândesc copiii de această vârstă, deoarece acest lucru ne va ajuta să decidem cum și când vor fi aplicate anumite sarcini sau cum și când să le introducem noi concepte. Toate acestea pentru a motiva copiii să-și dobândească cunoștințele în ritm propriu, asigurându-ne că ei își urmează propriile interese individuale.

Cunoscute fiind aceste caracteristici esențiale ale gândirii preșcolarului, este mai ușor de acționat în ceea ce privește selectarea operelor literare accesibile vârstei lor și potrivite scopului nostru. Povestirile realiste sau cu elemente fantastice îl duc pe copil ceva mai departe de mediul familiar. Povestirile

[10] Sălceanu, 2015, p. 173.
[11] Durand, 1973, p. 62.
[12] Bratu, 1977, p. 17.

LIBRIS | We know books

realiste sau cu elemente fantastice sunt, în general, scurte, cu un conflict bine închegat; personajele sunt schițate prin câteva trăsături esențiale, desfășurarea acțiunii este vie, umorul sau duioșia sunt elemente în care este făcută să oscileze afectivitatea copilului. Pentru preșcolar, capătă o semnificație mai puternică momentele dramatice ale povestirii, aceasta îl emoționează. Fără ajutorul adultului însă, fără explicațiile date de acesta, legarea logică a diferitelor episoade prezintă dificultăți pentru copil. Pus să repovestească cele ascultate, el omite unele episoade, pe altele le intercalează într-o ordine nefirească. Se constată, în general, o greutate în a raporta fenomenul la cauza directă care l-a generat.

Limba oferă copilului cunoştinţele necesare pentru a se integra în cultura şi societatea sa. Conform dezvoltării copiilor, ei îşi schimbă forma de exprimare a limbajului, evoluând treptat într-o limbă mai socială, cu ajutorul căreia pot purta o conversație, cu sau fără întrebări. În acest mod, ei învață să vorbească şi să construiască fraze care devin din ce în ce mai complete şi mai complexe. Copiii care au ocazia de a participa în situațiile în care folosesc cuvântul, fie prin a povesti un eveniment, vorbind sau discutând preocupările lor, punând întrebări pentru a desfășura o activitate sau încercând să explice unele idei pe care le au despre ceva, beneficiază de creşterea capacității de a vorbi şi de a asculta, în timp ce dezvoltarea lor emoțională este stimulată astfel încât să dobândească o mai mare încredere în sine.

Pentru a satisface nevoia de cunoaştere la această vârstă, mulți scriitori au abordat în operele lor ceea ce se cheamă *literatura pentru copii*. Textele specifice vin în întâmpinarea educatorilor şi sunt utilizate drept mijloc de formare şi dezvoltare a copilului pe mai multe paliere: lingvistic, cognitiv, psihologic, pedagogic.

De ce o literatură pentru copii? Un argument ar fi acela că importanța ei poate fi reflectată în valoarea emoțională pe care o oferă copilul prin: bucurie, deoarece literatura educă şi distrează în același timp. Asocierea literaturii cu distracția şi joaca este descrisă în abordările lui Huizinga[13], care vede în scrieri o funcție ludică, care se naşte din joc. De asemenea, Bethelheim[14] exprimă faptul că, pentru ca o poveste să mențină atenția copilului, ar trebui să-l amuze; el trebuie să fie de acord cu anxietățile şi aspirațiile sale, să-l facă să recunoască pe deplin dificultățile sale, sugerând în același timp soluții la problemele care îl privesc. Potrivit lui, nimic în literatura pentru copii nu îmbogățeşte şi satisface copilul atât de mult ca basmele populare.

Componentă a literaturii beletristice, literatura pentru copii presupune acele creații care, prin mesaj, grad de accesibilitate şi nivel al realizării artistice, pot intra într-o relație afectivă cu cititorul sau auditoriul copil fără ca, prin aceasta, să vorbim despre opere adresate exclusiv copiilor[15]. În 1964, scriind despre Jules Vernes şi literatura pentru copii, Călinescu[16] sublinia un adevăr psihologic fundamental: copilăria, ca stare sufletească, este o permanență a vieții noastre: „Ca să fie opere de artă, scrierile pentru copii şi tineri, trebuie să intereseze şi pe oamenii maturi şi instruiți. Copilăria nu dispare niciodată din noi, ea constituie izvorul permanent din care decurg toate meandrele vieții noastre."

Sigur că operele pentru copii au anumite trăsături cărora, conform unor specialişti, le corespund trei trăsături esențiale

[13] Huizinga, 1987.
[14] Bethelheim, 1978.
[15] Casangiu, *Literatură română şi literatură pentru copii*, Constanța, Ed. Nautica, 2007.
[16] Călinescu, 1964, p. 274.

LIBRIS | We know books

pentru realizarea funcției estetice a operei literare: adecvarea conținutului la particularitățile de vârstă; învеșmântarea ideii artistice într-o formă (imagine) concret-sensibilă, precum și mesajul educativ. Pe lângă acestea, în linii mari, unei opere destinate copiilor nu trebuie să îi lipsească expresivitatea, respectiv virtuțile estetice ale limbajului, adecvarea conținutului la particularitățile de vârstă, dar și învеșmântarea ideii artistice într-o formă (imagine) concret-sensibilă. Fiecare dintre aceste exigențe implică valențe estetice corespunzătoare și împreună asigură calitatea artistică a operei literare.

Accesibilitatea limbajului, personajele exponențiale, epicul dens, conflictul împins spre suspans și senzațional, deznodământul fericit, interferența genurilor literare, sunt doar câteva dimensiuni ale literaturii pentru copii. Alte caracteristici ale acestui tip de literatură, așa cum se arată în volumul „Literatură română și literatură pentru copii"[17], se referă la faptul că, adesea, nu apar tratate acele subiecte pentru adulți și sunt „potrivite pentru copii"- un criteriu problematic, deoarece specialiștii au păreri diferite asupra unor teme cum ar fi războiul, înarmarea, închisoarea.

Analizând funcția artistică a operei de artă, Pascadi[18] enunța trei trăsături identificabile în creațiile literaturii pentru copii: caracterul informativ (cognitiv), corespunzător intenției tranzitive a limbajului (în termenii lui Tudor Vianu), expresivitatea, constând în valorificarea virtuților estetice ale limbajului și caracterul formativ, vizând educarea preșcolarului și școlarului în spiritul unor înalte calități morale (cinste, spirit

[17] Casangiu, 2007, *Literatură română și literatură pentru copii*, Constanța, Ed. Nautica, p. 50.
[18] Pascadi, 1972, *în:* Casangiu, 2007.

justițiar, demnitate, curaj, adevăr etc.). Dintre funcțiile artistice ale textelor literare pentru copii, se remarcă dimensiunea cognitivă sau informativă: opera literară comunică informații transmise printr-un cod și sunt organizate într-un mesaj artistic; dimensiunea estetică: explorarea virtuților estetice ale limbajului. Pe lângă cele patru categorii estetice fundamentale (frumosul, urâtul, comicul, tragicul), există subcategoria specifică literaturii pentru copii – grațiosul, duiosul, miniaturalul; dimensiunea formativă: mesajul artistic al operei, în varietatea semnificațiilor sale receptate de către copii, va contribui la educarea acestora conform unor virtuți morale alese.

Potrivit lui Labrero (1988, pp. 544-545), literatura pentru copii se numește cea care, în mod special, îl interesează pe copil și are, la rândul său, scopul dezvoltării sensibilității estetice și a frumuseții verbale prin semnele care îl reprezintă. Cu toate acestea, este transmițătoare de frumusețe în măsura în care îl poate capta pe copil. Când avem sarcina de a spune o poveste copiilor, este necesar să ținem seama de anumite strategii care vizează obținerea unui succes mai mare în narațiune. Acestea includ: alegerea unei povestiri, adaptarea acesteia, folosirea resurselor lingvistice și paralingvistice care trebuie să însoțească naratorul în timpul narațiunii.

Pe de altă parte, Nicolae Manolescu[19] consideră că principalele opere exclusiv pentru copii s-ar putea cuprinde într-un manual, dar și mai bine ar fi dacă obiectul ca atare de studiu ar fi resorbit în studiul literaturii române și străine, fiindcă, și în cazul literaturii zise pentru copii, tot valoarea artistică și universală contează. Separarea ei de capodoperele literaturii

[19] Manolescu, 1997, p. 1.